

شهید دکتر محمدجواد باهنر به روایت اسناد

علی کُردی

انقلابی که پایه‌های بنیادین آن در خرداد ۱۳۴۲ بنا گذاشته شد، با خیزش اجتماعی چشمگیری بر اثر نخبگانی از جامعه اسلامی، در بهمن ۱۳۵۷ پیروزی آغازین خود را جشن گرفت. در بررسی نقش عوامل پیشرو در پیروزی انقلاب اسلامی، غفلت از نقش محوری نخبگان، در ایجاد شرایط مناسب سیاسی و فرهنگی، مسلماً ما را در دستیابی به یک تحلیل واقعی از روند فزاینده انقلاب محروم خواهد ساخت. این بار حرکت مردم و نخبگان نه تنها از جایگاه رفیع مرجعیت حمایت، بلکه رهبری می‌شد، و این عامل در انسجام و تداوم راه آغاز شده بسیار مؤثر و سازنده بود.

نخبگان را نیز دست پروردگان مرجعیت تشکیل می‌دادند که صادقانه تمام توان خود را در تحقق اهداف رهبری بکار بستند. زمان آن فرا رسیده است تا با نگاهی عمیق، به ویژه در بعد مبارزاتی، شخصیت ممتاز ایشان مورد بررسی قرار گیرد. در این میان مراجعه به پرونده‌های ساواک، آنجایی که سازش کاریها، محافظه کاریها، پایداریها و پایمردیها ثبت و ضبط می‌گردید؛ یکی از بهترین منابع تحقیق ما می‌باشند.

هشتم شهریور هر سال یادآور شهادت مردانی از انقلاب پویای اسلامی است که با فقر و محرومیت، سالهای سیاه خفقان را با سربلندی و افتخار پشت سر گذاشتند و در مقابل فشار همه جانبه دشمن مقاومت و پایداری کردند. در طول دهه گذشته کرا را از دو چهره برجسته انقلاب، شهید «محمدعلی رجائی» و شهید «محمدجواد باهنر» سخن گفته شده است. این دورفیق، زمانی به رفیق اعلی پیوستند که عطش یقین خویش را با

شربت گوارای شهادت رفع نمودند. هر چند پیکر پرتوانشان در آتش خشم و کینه ضدانقلابیون به کلی آتش گرفت.

در این مقاله برآنیم تا ابعاد شخصیت متفکر شهید محمدجواد باهنر را کنکاش نماییم تا مؤید تمامی مقدمه فوق باشد.

اولین سندی که درباره دکتر باهنر به چشم می خورد، مربوط به سال ۱۳۴۲ است؛ زمانی که ایشان را به ساواک احضار کردند و از او خواستند تا از ایراد سخنان مخالف و مضرّه خودداری نماید. دکتر باهنر به این اخطار توجهی نکرد و در همان سال پس از ایراد سخنرانی در شبستان مسجد جامع نارمک دستگیر و راهی زندان شد. سپس طی رأی صادره از دادگاه شماره ۱۲ اداره دادرسی ارتش به ۳ ماه حبس محکوم شد.

وی در سال ۱۳۴۴ خواستار استخدام در آموزش و پرورش شد. وزارت آموزش و پرورش صلاحیت او را از ساواک استعلام کرد و ساواک در گزارش خود اظهار داشت که با استخدام وی با توجه به اینکه به خاطر علاقه به [امام] خمینی و اسلام دست به تحریکات زده است، مخالفت می شود. اداره کل سوم بخش ۳۱۶ در پایان گزارش می نویسد:

«توضیح اینکه تعصب شخص مذکور به آیت ا... خمینی حائز اهمیت می باشد. از این رو با توجه به اینکه تعهدات ضمانت اجرایی ندارد و با توجه به حساسیت شغل دبیری، این بخش همچنان با استخدام مشارالیه در وزارت آموزش و پرورش مخالفت دارد»^۱.

ریاست ساواک دستور دیگری صادر کرده، دست به تدبیری نو می زند، به این قصد که با شیوه ای دیگر آزمایش جدیدی را تجربه کند و با این حرکت، او را به ایستایی و بی تحرکی سیاسی بکشاند. بنابراین دستور می دهد با استخدام ایشان مخالفتی نشود اما اعمال و رفتارشان کماکان تحت مراقبت باشد و معتقد است که نباید بر نارضایتی ایشان افزوده شود. شاید این تاکتیک در مورد برخی مفید و مؤثر واقع می شد اما شخصیت برجسته و ممتازی چون دکتر باهنر اساساً به دنبال چنین بستر مناسبی بود تا اهداف و آرمانهای انقلابی و اسلامی خود را در سطح وسیعی بین قشر جوان جامعه اشاعه دهد.

۱. پرونده شماره ۲۱۳۷۸، ص ۱۰۹.

لذا از این تاکتیک بهره جست. ممکن است برای عده‌ای این شبهه بوجود آید: در حالی که برخی از مبارزین مسلمان در زندان و زیر شکنجه بودند، آیا اتخاذ چنین روشی صحیح بود؟

آیا این گونه نفوذها در درون رژیم ستمشاهی - که مورد تأیید مبارزین نیز بود - می‌توانست نتایج درخشانتری نسبت به قهر و ستیز دائم با رژیم پهلوی داشته باشد؟ در صورتی که این شیوه درست بود، چه دستاوردی برای نهضت و انقلاب در برداشت؟

دکتر محمدجواد باهنر در هیچ مرحله‌ای از مبارزات اصولی خویش به دستگاه ظلمه گرایش پیدا نکرد و گواه این ادعا، اسناد حاضر در پرونده ایشان است. برعکس، دکتر آنچنان سرشار از علوم و معارف اسلامی بود که با اتخاذ روشهای گوناگون، ضمن تطابق با موازین اسلامی به تقویت خط فکری و انقلابی امام خمینی در سالهای سیاه استبداد کمک کرد. وی چنان تصویر روشنی در ذهن داشت که در برابر اوضاع متفاوت، با انسجام ذهنی دست به اقدامات متفاوتی زد. دکتر باهنر، هنرمندانه در کتب درسی دینی قلم برد و قشرهای دانش‌آموزی را با جامعه سالم اسلامی و رهبری واقعی آشنا ساخت و به صورتی آرمانی در ذهن آنها رسوخ داد. سال ۱۳۵۷، زمانی که شمیم انقلاب شامه‌ها را نوازش داد، جمعیت دانش‌آموزی چیزی کمتر از دانشجویان آگاه و مبارز آن سالیان نداشت. علی‌ایحال عنوان روحانی مخالف، صفتی بود که همواره ایشان را همراهی می‌کرد. به سند زیر توجه کنید:

[سند شماره ۱] پژوهشگاه مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

خیلی محرمانه

از: اداره کل سوم ۳۱۶

شماره: ۳۱۶/۶۴۲۶

تاریخ: ۴۴/۱۲/۱۸

به: ریاست ساواک استان مرکز

در باره: شیخ محمدجواد باهنر فرزند علی اصغر

پیرو ۴۴/۱۲/۵ - ۳۱۶/۶۴۰۹۳

نظر باینکه مشارالیه از جمله روحانیون مخالف و مشکوک بفعالیت‌های مضره میباشد علیهذا خواهشمند است دستور فرمائید وسیله منابع مربوطه در جریان فعالیت‌های نامبرده

بالا بوده و نتیجه را بموقع اعلام نمایند-م

مدیر کل اداره سوم - مقدم
[امضاء:] از طرف

پرونده شهید باهنر انباشته از گزارشهای مختلفی پیرامون سخنان، مواضع، دیدگاهها و فعالیتهای فرهنگی وی در کانونهای مبارزه علیه رژیم بود. زمانی طولانی در مسجد هدایت و در کنار آیت الله طالقانی و سپس در حسینیه ارشاد و در کنار استاد شهید مرتضی مطهری؛ ارائه بحثهای شیرین و تازه از اسلام و انقلاب در جلسات هفتگی و ماهانه تشکیل شده در مساجد، حسینیه ها و منازل، شب و روز این متفکر ممتاز را به خود اختصاص داده بود که جان و دل هر مبارز در بند را جلا می داد.

هنگامی که در جمع توده های مردم سخن می گفت، روانی و سادگی کلام او تا اعماق وجود رسوخ می کرد. وی معتقد بود افراد نالایق عاری از دلسوزی اند و صیانت از اسلام حق کسانی است که به آن اعتقاد راسخ دارند. به گزارش ساواک او در جلسه مکتب حسین (ع) اظهار داشته است:

«آقایان اسلام مثل یک بچه است که باید مرتب از این بچه مواظبت کرد. ولی این بچه را گاهی عده ای بی لیاقت می خواهند سرپرستی نمایند که آن هم نمی شود»^۱.
در این برهه، ساواک در می یابد که دکتر باهنر چگونه با دقت و ظرافت به دنبال بی اعتبار ساختن حکومت دیکتاتوری است، لذا این نامه از اداره کل سوم خطاب به ریاست ساواک تهران ارسال می شود:

[سند شماره ۲]

خیلی محرمانه

اداره کل سوم

۳۱۶/۲۴۸۴۳

۴۶/۴/۲۷

ریاست ساواک تهران (ه-۳)

دکتر شیخ محمدجواد باهنر

عطف ۴۶/۴/۱۴-۳ ه-۲۰/۲۶۹۰

طبق گزارشهای رسیده از آن ساواک اخیراً تحریکات نامبرده بالا بطور محسوسی افزایش یافته است علیهذا با توجه باینکه ادامه این روش به مصلحت نمی باشد. خواهشمند است دستور فرمایید با توجه بمفاد نامه شماره ۳۱۶/۲۴۴۸۰ [تاریخ] ۴۶/۴/۷ دقیقاً اعمال و رفتار و تماسهای مشارالیه را تحت نظر قرار داده و ضمن جمع آوری مدارک مستند و محکمه پسند علیه وی نظریه آن ساواک را در مورد جلوگیری از منبر رفتنش اعلام دارند.

از طرف - مدیر کل اداره سوم. مقدم
رونوشت پیرو شماره ۲۰/۲۲۴۸ هـ ۳ [تاریخ] ۴۶/۴/۱۹ بمنظور اطلاع و اقدام مقتضی بریاست ساواک جنوبشرق ایفاد میگردد.

[امضاء:] از طرف رئیس اداره امنیت داخلی ساواک تهران

۴۶/۵/۱۱

در سال ۱۳۴۷ آموزش و پرورش و ررامین جهت بکارگیری و استخدام دکتر باهنر از ساواک استعلام کرد که ساواک در گزارش میسوطی اعلام می دارد که وی یکی از روحانیون مخالف بوده و تنها به دستور ریاست ساواک و به انگیزه دادن فرصت به او، در استعلام قبلی رأی به بکارگیری وی صادر شده است؛ در حالی که در طول این مدت دست از مبارزه نکشیده است. و در پایان اضافه می کند: «چون ایشان پای بند به هیچ اصول و تعهدی نمی باشد، در صورت تصویب با استخدام وی در اداره آموزش و پرورش و ررامین مخالفت شود».

استاد شهید دکتر محمدجواد باهنر همچنان بر فرهنگ وارداتی رژیم شاه می تاخت و در این رهگذر به شناخت دقیق از اسلام، وضعیت کنونی دنیا، سیاستهای استعماری، اتحاد مسلمانان و جنگ حق و باطل در گستره تاریخ سفارش می کرد.

در سال ۱۳۴۹ که دکتر باهنر تقاضای تأسیس «مؤسسه بنیاد رفاه و تعاون اسلامی» را ارائه داد، ساواک اظهار داشت:

«شیخ باهنریکی و عاظ افراطی و طرفدار [امام] خمینی و مقیم تهران است که در اکثر سخنرانیهای خود بطور صراحت و کنایه مطالب تحریک آمیزی بیان می کند».

هنگامی که جشنهای ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی فرارسید و با هزینه سرسام آور، در مقابل نگاه سرد و بی تفاوت میهمانان، رژه نظامی تاریخ ایران انجام گرفت، شهید باهنر در بخشی از سخنان خود در مسجد هدایت گفت: «ملت باید به قدرت صنعت و تکنولوژی و پیشرفتهای فرهنگی بیالذنه به ستایش مردگان پردازد و به حسب و نسب و زنده کردن مردگان افتخار کند.»^۱

شهید باهنر می دانست که آگاهیهای سیاسی در خلال مناظره ها و بحثها شکل می گیرد؛ لذا جلسات متعددی پیرامون این مسائل تشکیل می داد. منبع خبری ساواک از یکی از این جلسات گزارش می دهد که:

«فردی سؤال نمود در زمان آیت الله بروجردی رژیم به روحانیت احترام می گذاشت و قدرت علما محسوس و رو به رشد بود اما با حرکت آیت الله خمینی احترام سلب شد و قدرت علما نیز خدشه دار شد. دکتر باهنر در پاسخ به این شبهه اظهار داشت: گفته شما به ظاهر صحیح به نظر می رسد اما در حقیقت قدرت آیت الله بروجردی یک قدرت تشریفاتی بود و محدود می شد به اینکه فلان سینما ده متر با فلان مسجد فاصله داشته باشد یا رئیس شهربانی قم حتماً به منزل آیت الله بروجردی رفت و آمد کند وگرنه عوض می شد؛ این قدرت قابل اتکایی نبود. آیت الله خمینی بدنبال قدرت واقعی برای روحانیت است. او در پی نجات اسلام و عرضه آن به طبقات روشنفکر و نسل جوان است که در اثر محافظه کاریها از اسلام دور گشته اند. هم اکنون اسلام کانون فعالیت جوانان و طبقات روشنفکر و حقیقت جو شده است. سپس به تجزیه و تحلیل برخی از ویژگیهای اخلاقی [امام] خمینی پرداخت و ایشان را مزین به اخلاق و عرفان واقعی دانست که از هرگونه کسب شهرت و محبوبیت مبری است. و سرانجام بحث را به این شکل پایان داد که قدرت اعطایی آیت الله خمینی به دین و علما موجب حساسیت دولت گشته است. در پایان جلسه جزوه «ولایت فقیه» در بین حضار توزیع شد.»

در سال ۱۳۵۳ مجلس ختمی به مناسبت فوت والده دکتر باهنر در مسجد امیرالمؤمنین تهران تشکیل شد که مدیرکل اداره سوم امر به مراقبت از مجلس مذکور

شهید دکتر محمدجواد باهنر به روایت اسناد

کرده، از افراد شرکت کننده در مجلس با القابی چون «متعصبین مذهبی» «روحانیون سابقه دار» نام می برد و از ساواک تهران درخواست می کند با همکاری شهربانی از «فعل و انفعالات سوء» مراقبت نماید.

در سال ۱۳۵۷ اولین نمایش حضور انبوه مردم به برکت ماه مبارک رمضان و برپایی نماز عید فطر بود. این تجمع باشکوه و رویداد مهم، در آن زمان به عنوان «بزرگترین راهپیمایی سیاسی - مذهبی تاریخ ایران» شناخته شد. ساواک شمیران از برگزاری نماز عید فطر در تپه های قیطریه به امامت [شهید] دکتر محمد مفتاح اطلاع داد که دکتر محمدجواد باهنر نیز پیرامون نهضت اسلام و قیام مسلمانان، در این اجتماع عظیم، سخن گفت. در تاریخ ۱۳/۷/۵۷ یعنی دقیقاً یک ماه پس از برگزاری نماز عید، دستور دستگیری مجدد دکتر باهنر صادر شد. چرا که او به عنوان یکی از محرکین اغتشاشات اخیر معرفی شد و اتهام دیگرش امضای اعلامیه ای بود که در خرداد ۵۷ توسط روحانیون برضد حکومت مشروطه سلطنتی منتشر شده بود.

آخرین گزارش ساواک درباره شهید باهنر، به دستگیری وی در شیراز و اعزام به مرکز، مربوط می شود که در نهایت به آزادی او منجر شد و در مرحله جدیدی از فعالتهای سیاسی خویش یعنی نواختن آخرین ضربات انقلاب بر پیکر رژیم قرار گرفت. دقیقاً پس از قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲، در میان متفکرین اسلامی این احساس وجود داشت که تغییر احکام و قوانین شاید به سهولت انجام پذیرد ولی تغییر اساسی فرهنگ مستلزم سالها وقت است تا آمادگی و دگرگونی مطلوب حاصل آید. بنابراین روند مذهبی و سیاسی کردن جامعه مسلمان ایران در دستور کار قرار گرفت. از سوی دیگر رژیم بی کار نماند و سیر غربی شدن کشور را در سرلوحه برنامه های فرهنگی خویش جای داد. این تعارض و جبهه گیری صحنه سیاسی - فرهنگی کشور را به یک دوران روشنگری اسلامی - انقلابی تبدیل کرد. هنگامی که مردم مسلمان ایران افول ارزشهای انسانی و اسلامی را نظاره کردند توجه به دین و اقدام علیه حاکمان جامعه، به رهبری کسانی که سالیان دراز، حرفهای اسلام را فقط از آنان شنیده بودند، اصولیترین حرکت بود. امام و یارانش با برخوردی بدیع در صحنه انقلابهای معاصر جهان، تز انقلابی آگاهی توده های عظیم مسلمان و اتکا به قدرت آنان را به پیشتازی و پیشگامی خویش به جامعه عرضه کردند. صداقت رهبران، اعتماد رهروان را جلب کرد. ارزیابی

درست از روحيات، خلكيات و نيازهاى واقعى جامعه، به تدريج ميزان فعاليت سياسى را افزايش داد. روى آوردن جوانان به مذهب - كه تا آن زمان تصور مى شد نقش كمترى در زندگى آنان دارد - پيامد نفوذهاى فرهنگى در قلب رژيم ستمشاهى بود. راه بى انتهاى گرايش توحيدى، با نهادينه شدن نوعى رفتار مذهبى - سياسى تكامل يافت - در محفل ناآشنايان «بنیادگرایی اسلامی» خوانده شد - و به گفته دانشمند شهيد دكتر محمدجواد باهنر: «اين راه خاموش نشدنى همچنان تداوم دارد ...»

پيغام

به رياست شهردانى گدكشور (اداره اطلاعات)

سخت فزيرى
سازمان اطلاعات امنيت گزر
س.د.د.ا.گ

از ساواک

شماره

تاريخ

پست

۱۴
۵۱۶۴
۵/۵/۱۵

درباره: دكتر محمد جواد باهنر

نامبرده بالا كه از حفاظ افراطى و ناراحت مقم تهران مىباشد اغيـرا" صـادرت به ايراد مطالب تحريك آميز و خلاف صالح در مسجد هدايت تهران نموده است لطيفدا خواهشمند است دستور فرمائيد نام و ساوا جزو حفاظ ممنوع المنبر منظور و از نتيجه اقدامات معموله اين سازمان را آگاه سازند .

رئيس سازمان اطلاعات و امنيت گشور - شهيد نصيرى

از طرف

مدبركل اداره سوزن مقدم
تاريخ

گيرنده

رياست ساواک تهران عاوا بشماره ۱۲۵۲۰/۱۰۹۷۲ - ۵۰/۵/۳۰

حجت الاجلام و مراتبهاى لازم ازنا مىبرده .

درباره
۵/۵/۱۷

شهيد دكتر محمدجواد باهنر به روايت اسناد

خبرنامه فصلی حفاظتی

گزارش خبر

درجه نوبت

۱ - به شماره ۳۱۶۶	از تاریخ ۱۳۵۲	از شماره ۳۵۲۰ (۲۲۰)	از تاریخ ۲۹/۲/۵۹
۲ - از شماره ۳۱۶۶	از تاریخ ۱۳۵۲	از شماره ۳۵۲۰ (۲۲۰)	از تاریخ ۲۹/۲/۵۹
۳ - شماره گزارش ۳۱۶۶	از تاریخ ۱۳۵۲	از شماره ۳۵۲۰ (۲۲۰)	از تاریخ ۲۹/۲/۵۹
۴ - تاریخ گزارش ۳۱۶۶	از تاریخ ۱۳۵۲	از شماره ۳۵۲۰ (۲۲۰)	از تاریخ ۲۹/۲/۵۹
۵ - پیوست ۳۱۶۶	از تاریخ ۱۳۵۲	از شماره ۳۵۲۰ (۲۲۰)	از تاریخ ۲۹/۲/۵۹
۶ - گیرندگان خبر ۳۱۶۶	از تاریخ ۱۳۵۲	از شماره ۳۵۲۰ (۲۲۰)	از تاریخ ۲۹/۲/۵۹

- ۷ - منبع ۵۳۵
- ۸ - منشأ
- ۹ - تاریخ وقوع ۴۶/۴/۶۰
- ۱۰ - تاریخ رسیدن خبر به منبع ۴۶/۴/۶۰
- ۱۱ - تاریخ رسیدن خبر بر مبر عملیات محل ۴/۶
- ۱۲ - ملاحظات حفاظتی

موضوع: هکتب حسین

محل: بروجرد

از ساعت ۱۷:۰۰ روز ۱۶/۴/۶۰ جلسه هفتگی هیئت مکتب حسین در منزل رحیمی واقع در خیابان خیابان ایستگاه درختو خیابان خلیلی دستگیر بکوجا و اولادک . با شرکت کنندگان ای. شکرکنده های در حد ود . ۷ نفر تشکیل گردید . ابتدا سید مرتضی خاتمی در سخنان خود گفت قوه مجریه از زمان موسی تاکنون آدمهای خوبی نبوده و همیشه در فکر از پتو آزار مسلمانان بسر میبرند . کسانیکه مابین قوه مجریه و مابین آنها حمایت میکنند و با آنها همکاری می کنند دشمن اسلام هستند و خدا او را آزار دهد و این خواهد فرستاد در سال ۱۳۲۰ شیخ با هنر و اعجاز مجلس وارد و مستقیماً به تهر رفت و ضمن سخنان خریدگشا ما حسین در مقابل ظلمها میزید و نیز تمام کرد چون در آن زمان همه های شغشغول مشهور و معروف و اصل اموال مردم بودند و شهید رانی میگردند اما حسین میگفت اسلام این کارهای ناشایست را قبول نمیکند . آقایان حالا بعد از . . . اسرار در مطبوعات و غیره مابین تکرار شد ما ستاد گریه مسلمانان باین نفرو جانی بگوید شراب بخورید و زنان بزنید و اموال عمومی را بچاپ و نماند و بماند های خان بسیار بد و غیرتستان بر سر بخورد قهری جیسر و شکنجه و تبعید را بمان میکنند . بنا بر این بر هر فرد مسلمان واجب است که همه مبروف و نیز از منکر بماند و از طریق تشکیل جلساتی عمومی و بخش اعلاطه و تبلیغات دیگرها را نماید و این همه فساد جیسرا نماید بر راکه در این اسلام اگر قضا زمین ببرد . ناچاره افزود کسانیکه قوه مجریه را یاری و حمایت میکنند مورد خشم و غضب خدا واقع میشوند و آنقدر و رخ مبتلی میگردند . آقایان اسلام در مومتمت خطراتی قرار گرفته روحانیت را تنها نگذارید و دستر اعلام را خانی نکنید هر چه شما بمانند بدین دستور ادب از جان و دل اطاعت نمایند این مجلس در ساعت ۱۹:۳۰ پایان یافت

نگهبان
با پرورش همگرا در بجز زبان در
۴۸، ۴/۱۹

۲۲۹۹۷

۴۸۴

خبرنامه فصلی حفاظتی

شهید دکتر محمد جواد باهنر به روایت اسناد